

A MAGYAR LEXIKAI KÖLCSÖNZÉS EREDMÉNYEIRŐL Jurij Čori *Slovar' rusyns'koho jazyka* alapján

Bárányné Komári Erzsébet

A nyelvi kapcsolatok vizsgálata napjainkban is aktuális filológiai kérdéssorozat. Nyilvánvaló, hogy ritkán előforduló jelenség, amikor népek más népektől izoláltan, elzárva élnek. A világ nyelvei között is alig van néhány, amely magában, rokotalanul állna egy teljesen idegen környezetben. A legtöbb nyelv valamiképpen rokonságot tart más nyelvekkel, tehát egyes nyelvek osztályokba sorolhatók. Így van ez a szláv nyelvekkel is, amelyeket a közös múlt, a nyelvi rokonság köt össze. A több mint ezer éve tartó magyar–szláv nyelvi kapcsolatok erős nyomot hagytak mind a magyar, mind a magyarokkal szomszédos szláv nyelvekben is (vö. Zoltán 1996: 634). Ennek egyik fő oka a politikai, társadalmi és kulturális viszonyok ápolása. A szláv nyelvek és a magyar nyelv kölcsönös érintkezéseik során átvettek egymástól nyelvi elemeket, amelyek legnagyobb része a dolog természeténél fogva lexikális elem, azaz szó. Eredményként *jövevény-, kölcsön- és tükörszavak* „hatoltak” egyik nyelvből a másikba, melyeket aztán az átvevő nyelv saját nyelvrendszerébe illesztett. Különösen sok magyar nyelvi elem került be a honfoglalás után a Magyarországgal földrajzi környezetben lakó népek nyelvébe (vö. Bárczi–Benkő–Berrár 1978: 27–30). A szlávtság magyar elemeivel legkorábban Halász Ignác, Munkácsi Bernát és Csöpei László kezdett el foglalkozni (az utóbbi nyelvkutató tevékenysége azért is fontos számunkra, mert a magyar nyelv hatását vizsgálta a *rutén* nyelvre). A magyar–ukrán (kárpátaljai ukrán) (Csöpei László és Bonkáló Sándor által használt *rutén*, mások szerint *rusznyák*, *kisorosz*, a szovjet érában *kárpátukrán*, manapság *ruszin*) nyelvi kapcsolatok (vö. Lizanec 2000: 688) talán a legszorosabbnak és legintenzívebbnek tekinthetők a többi szláv–magyar nyelvi érintkezésen belül, akár a közeli szomszédságból indulunk ki, akár egy másik lényeges tényezőtől – abból, hogy a ruszinok és a magyarok egy államrendszerben éltek és jelentős részük ugyanazon az egyházhoz tartozott és tartozik ma is. Az évezredek magyar–ruszin együttélés természetes következménye a kölcsönös egymásra hatás, melynek iránya és intenzitása koronként és területenként változott, folytonossága azonban napjainkig tart, ha jóval korlátozottabb mértékben is.

A ruszinok nyelvében a mindennapi élet legkülönbözőbb területein sok magyar eredetű szót, kifejezést találunk. Kétségtelen, hogy a magyar jövevények a magyar etnikai területtel szomszédos szláv tájszólások közül a kárpátaljai ukránban találhatók talán a legmagasabb számban (Baleczky 1961: 248). Ennek a két, nyelviileg egymástól igen messze álló népnek a különböző csoportokra vonatkozó szókincséből olyan mélyreható kapcsolatokra következtethetünk, amilyeneket még egész közeli rokon népeknél is csak kivételesen tudunk kimutatni. Mindennek következtében nemcsak sok száz magyar szót vett át a kárpátaljai rutén, de mondatfűzésében, szólásaiban, kifejezési formáiban is meg-megnyilatkozik a magyaros észjárás (Bonkáló 1934: 43). Vasyľ Oros ungvári nyelvésznek meggyőződése, hogy a kárpátaljai keleti ukrán tájszólásokban a magyar jövevények a leggyakoribbak mind mennyiségben, mind időbeli jelenlétüket illetően (Oros 1963: 52). E lexémák egy része az ukrán irodalmi nyelv elemévé is vált (vö. Markus 1988: 274; Zoltán 1999: 1480).

A magyar–ukrán nyelvi kapcsolatot a *permanens* nyelvi kontaktusokhoz soroljuk, vagyis a két nyelv közötti tartós, szoros kapcsolatok a nyelvi közösségek huzamosabb idejű, intenzív érintkezései során alakulnak ki. A *marginális* érintkezések jellemző vonása a szomszédos területen élő nyelvi közösség érintkezése: a magyar–ukrán (ruszin) nyelvi kontaktusok Técső környékén (Kárpátalja) (Rot 2002: 28).

Jurij Čori (irodalmi tevékenységéről Id. I. Chlanta 1995: 797–800) kárpátaljai ruszin próza- és drámaíró, költő, folklorista. 1933-ban született Fogaras faluban (Munkácsi járás, Kárpátalja). A középiskolai tanulmányait befejezván, az Ungvári Állami Egyetem Bölcsésztudományi Karán folytatta tanulmányait, később a Ivovi Ivan Franko Egyetem aspiránsa volt.

1949-től kezdett publikálni a járási, később megyei, majd országos újságok, folyóiratok hasábjain. Különböző irodalmi műfajokban jeleskedett: dráma, próza, költészet, publicisztika és a satíra terén is otthonosan működött. Több száz állatmese, epigramma, elbeszélés, karcolat, esszé és költemény szerzője, amelyekből néhányat meg is zenésítettek helyi (kárpátaljai) zeneszerzők. Néhány kedves karikatúrát, illetve paródiát készített író kortársairól, amelyek a *Zakarpats'ka Pravda* és a *Literaturna hazeta* folyóiratokban jelentek meg. Čori színdarabjait az ungvári, leMBERGI, szumi, eperjesi, orszki és más színházak is játszották. Folklorgyűjteménye között legalább 150 mulatságos történet, 30 000 közmondás és szólás, s több mint 30 folklór- és néprajzi tanulmány található. 18 könyv és monográfia szerzője.

A XXI. század elején Čori figyelme a lexikográfia felé fordult. Tervei közé tartozik a hatkötetes ruszin nyelv szótári adattárának megjelentetése közel 250 000 szócikkkel. Immár négy kötet látott napvilágot (*Словарь русинського языка*. I. kötet 2001–2002, II. – 2003–2004, III. – 2004–2005, IV. – 2005–2006).

A szótár a szócikkeket ábécé sorrendben közli. A ruszin szavakhoz az ukrán megfelelőket is megadja. A hangsúlyt csak abban az esetben jelöli, ha jelentésmegkülönböztető szerepe van. Ez esetben a csak hangsúlyukban különböző lexémák külön szócikkbe kerülnek. Megadja a főnevek genitivus singularis végződését, magánhangzó-váltakozás esetben az egész szóalakot közli. Az instrumentálisban esetben kétféle flexióváltozat van: *-ов, -ою* (пика – піков – пікою, гора – горов – горою). A múlt idejű egyes sz. 1. személyű igékben *-м, -им* végződés van, amely eredetét tekintve az ősszláv *estь rövidített alakja: хотіти – хотів-им (хотіла-м), читати – читав-им (читала-м), az egyes sz. 2. személyben *-иць, -сь* végzések vannak: співати – співав-иць (співала-сь). A jelen idő 2. személyben *-ть, -є* végződés van: читать – читає, співать – співає. Több szóban egy magánvagy mássalhangzó kétféle grafémával van írva, pl. земля = зимля, десять = дисять. Leggyakoribb a lexémák kétféle írásmódja: *a – o* (зазуля – зозуля, гатар – готар); *a – ы* (шовдарь – шовдыр); *e – и* (черешня – чиришня, церуза – цидуза); *e – і* (олень – олінь); *e – ы* (слеза – слыза); *e – o* (черниці – чорниці); *e – ү* (вытекший – вытүкший); *и – і* (ныт – нит); *и – ы* (ушитко – ушытко); *o – у* (подкарпатський – пудкарпатський); *o – ү* (моток – мүток); *б – п* (обстати – опстати); *д – н* (едну – енну); *д – т* (шкындати – шкынтати); *ж – з* (дражливый – дразливый); *ж – ш* (ложка – лошка); *с – ш* (сирсь – ширсть); *во – o* (воко – око); *ву – у* (вуйош – уйош) stb. Külön szócikként vannak jelölve a melléknevek és határozósók, határozói igenevek. Minden szócikkben a szerző által gyűjtött, a ruszin nép ajkáról ellesett példamondat szerepel.

A szótár anyaga kitűnően tükrözi a ruszin nép évszázados kapcsolatát a szomszédos szláv és más népekkel. A szókincs tartományában orosz, ukrán, cseh, szlovák, magyar, román és német eredetű szavak találhatók. A ruszin nyelv kodifikálása még nem zárult le, mert a régi és mai nyelvtanok, szótárak, nyomtatott irodalmi és folklór szövegek a viták alapját képezik. Minél közelebb állnak az élet valóságához, a bölcsészeti valósághoz, annál könnyebb lesz az utódoknak utolérni a szláv nyelvi kultúrát, irodalmat és tudományt (Fedynyšynec 2003–2004: 3).

A magyar–ruszin nyelvi kapcsolatok lexikális egymásra hatása eredményeként mutatjuk be a ruszin népnyelvben meghonosodott magyar jövevényszavakat. A szótár III. kötetében számuk meghaladja a százat. Csak a magyarból átvett szóalakot vettük külön szócikként, a már ruszin nyelvi talajon létrejött származékokat csak példaként jelöltünk a szóátvétel után. Zárójelben az oldalszámot jelöltük. Fontos nyelvészeti munkákra is utalunk, többek között Csopei László *Rutén–magyar szótárára*, Dezső László *A XVI–XVIII. századi kárpátukrán nyelvemlékek magyar jövevényszavai* című monográfiájára, Lizanec Petro *Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья* s. munkájára, a magyar és ukrán nyelv történeti-etimológiai szótárára, illetve Udvari István tanulmányára.

A magyar nyelv a közvetítő nyelv szerepét is betöltötte, így német, latin, török, olasz szavak magyar közvetítéssel kerültek a ruszin népnyelvbe. Néhány esetben visszakölcsönzött szláv eredetű szavakkal is találkozunk, pl. *кетрець* ‘хлівець’ < magy. ketrec; *корчмарош* ‘корчмар’ < magy. kocsmáros; *ковач* ‘коваль’ < magy. kovács; *коцка* ‘кубик’ < magy. kocka; *лабда*, *лапта*, *лобда*, *лопта* ‘м’яч’ < magy. labda (vö. Kniezsa 1955).

Lexikai hungarizmusok Jurij Čori *Slovar’ rusyns’koho jazyka* III. kötetében:

кабат ‘піджак, куртка, пальто’ < magy. *kabát* (< nyugati szláv, valószínűleg szlovák, TESz, 2: 291): Она пўшла на бал в черленому *кабати* – Čori 5. *Кабатик*, *кабатчик* kicsinyített alakok; *кабатѳв* birtokos melléknév. – Csopei 140: *кабать* ‘szoknya, női szoknya’ jelentésben, Hrinčenko 2: 203: ‘katonai köpeny’ jelentésben, Lizanec 1976: 599 – *кабат*, *кобат*. Vö. ESUM 2: 331;

кадь 1) ‘ванна’, 2) ‘бочка для виноградного грона’ < magy. *kád* (< szláv, valószínűleg déli szláv, TESz 2: 300): Наступив у *кадь* горячої воды й поліз купатися. Зривали грезна из корчѳв и высыпали в *кадь*... – Čori 6. – Csopei 141: *кадь*;

калап 1) ‘капелюх’ < magy. *kalap* (< valószínűleg magyar fejlemény, TESz 2: 320); 2) átvitt értelemben – ‘відчуття поваги’ < tiszteletadás: *Калапом* пишайся, або й шапки не зарікайся. *Калап* перед ним долѳв! – Čori 8. *Ка’лапчик* kicsinyített alak; *калапный* melléknévi származék. –

Csopei 141: *калатъ* 'magyar-kalap' jelentésben. Hrinčenko 2: 209, Lizanec 1976: 599 – *калат*, 604 – *колоп* 'női kalap'. Vö. ESUM 2: 347, Udvari 429;

кальга 'грубка' < magy. *kályha* (< német, TESz 2: 331–2): Дав собі змурувати кафельну *кальгу* – Čori 9. *Кальгочка* kicsinyített alak; *кальговий* melléknévi származék. – Csopei 142: *кальга*, Lizanec 1976: 600 – *кальга*;

канцелярош 'канцелярист' < magy. *kancelláros* (< latin eredetű szócsalád, TESz 2: 342): Його дідо 70 рокув жив, а з них 50 *канцелярошом* робив – Čori 11;

канчюв 'графін з ручкою' < magy. *kancsó* (< ismeretlen eredetű, TESz 2: 432–3): Любив сісти собі в кертї пуд дерево и выпити *канчюв* червленого вина (Čori 11). *Канчовик*, *канчювчик* kicsinyített alak; *канчю'вля* gyűjtő főnév. – Csopei 143: *канчовъ*, Lizanec 1976: 600 – *канчів*, *канчю' (в)*, *канчю(в)*;

капура 'ворота' < magy. *kapu* (< ótörök, TESz 2: 367): На нашу *капуру* печать ударили... Не радій з чужої журы, бо й твоя коло *капуры* – Čori 12. *Капурка* kicsinyített alak. – Csopei 143: *капура*, Lizanec 1976: 600 – *капу̀ра*;

капча 'застібка' < magy. *kapocs* (< a szócsalád tagjai magyar fejlemény, TESz 2: 361–2): На куртці в неї одорвалася *капча* – Čori 12. *Капчаний* 'застібнутий' melléknévi igenév: На нум був *капчаний* на всі гомбиці рехлик – уо. 12. – Csopei 144: *капча*;

капчалюв 'вмикач-вимикач' < magy. *kapcsoló* (egy szócsalád a *kapocs*-csal): Пластиковый *капчалюв* уд електричної лампы находився на стіні коло дверей – Čori 12. – Lizanec 1976: 600 – *капчалю'в*, *капчалю̀*;

каралаба 'кольрабі' < magy. *karalábé* (< bajor-osztrák, TESz 2: 374): Отиць сидів за столом и лупив *каралабу*, які любив їсти сыров – Čori 13. *Каралабовый* melléknévi származék. – Csopei 141: *каларабъ*, Lizanec 1976: 600 – *каларáба*, *каралáба*;

каріка 1) ‘кругле цементове кільце’, 2) ‘річний круг на дереві’, 3) кружок на плиті, 4) чортів круг (кільце) < magy. *karika* (< valószínűleg magyar fejlemény, TESz 2: 382): Усунув на шпорі *каріки* и насипав трісок. До чортової *каріки*! – Čori 14. *Карічка* – а *каріка* kicsinyített alakja. Čori több használati jelentését adja a szónak: 1) укладки волосся – hajkarika, 2) металевого кільця – vas karika, 3) кільця-прикраси – szépítkezésre használatos karika, pl. fülbevaló, 4) танцю – tánc-karika, 5) átvitt értelemben – димова карічка – füst-karika: Заграли музики, й молодеж пўшла танцювати „*карічку*”. Курячи, ходив і пущав перед собов *карічки* из дыма – уо. 14. – Csoréi 144: *карика*, Lizanec 1976: 600 – *каріка*, *каріки*;

касарня ‘казарма’ < magy. *kaszárnya* (< vándorszó, TESz 2: 400–1): У наших *касарнях* стойить вночи страж... – Čori 15. – Csoréi 145: *касарня* (nem jelöli kurzívummal, mint a többi magyar kölcsönszót), Lizanec 1976: 601 – *касáръна*;

катуна ‘солдат, воїн’ < magy. *katona* (< vándorszó, TESz 2: 409–10): *Катуна*, *катуна*, з городини – на коня, шапка в нього протяга... – Čori 17. *Катунник* kicsinyített alak; *катунський* melléknévi származék, *катунити* igealak. – Csoréi 145: *катуна*. Hrinčenko 2: 226, Lizanec 1976: 601 – *катунá*. Vö. ESUM 2: 406, Dezső 67;

каштіль ‘замок’ < magy. *kastély* (< német, TESz 2: 399): Усім дячився Берегварський каштіль графа Шенборна воїн – Čori 18. *Каштільный* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 601 – *каштіль*, *коштій*, *коштіль*. Vö. Dezső 71;

кербач (корбач) ‘batir’ < magy. *korbács* (< oszmán-török, valószínűleg szerb-horvát közvetítéssel, TESz 2: 570): Махнув *кербачом* – и волырушили – Čori 21. – Lizanec 1976: 602 – *кербáч*, *кирбáч*, *корбáч*, *карбáч*;

кергетловати ‘ганяти’ < magy. *kerget* (< származékszó, TESz 2: 462): *Кергетловав* палицьову норі, обы угнати удті пацкуна – Čori 21. – Csoréi 147: *кергетловати*, Lizanec 1976: 602 – *кергетловáти*, *кергетовáти*;

керешкедовати ‘торгувати’ < magy. *kereskedik* (< származékszó, TESz 2: 457): Удкрыв бовт и *керешкедовав* усяков усячинов – Čori 21. – Csoppei 147: *керешкедийшь*, Lizanec 1976: 601 – *керешкедовати*, Dezső 68: *kereškedovanja*;

керийквaгаш ‘слід возового колеса’ < magy. *kerékvágás* (*kerék* < szóhasadás eredménye, TESz 2: 454–5): Вода бігла путем за *керийквaгашом* – Čori 21. – Lizanec 1976: 602 – *керийквaгаш*;

керийтүв ‘польовий сторож’ < magy. *kerülő, csősz* (< a szócsalád *ker-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, TESz 2: 464–5): За польом дозирава *керийтүв*... – Čori 21. – Csoppei 147: *керейтовъ*;

керітийш ‘забор’ < magy. *kerítés* (< a szócsalád *ker-* alapszava ősi örökség a finnugor korból, TESz 2: 464–5): Ишов попүд *керітийш*... – Čori 21. – Lizanec 1976: 602 – *керітийш*, *керітийш*, *керім’іш*;

керт 1) ‘сад, город’, 2) квітник перед хатою – *кішкерт* < magy. *kiskert* (< származékszó, *kiskert* – összetett szó, TESz 2: 463–4): У їх *керти* рясно гнулися черешні, сливы и дичкы ... – Čori 21. *Керттик* kicsinyített alak. *Кертійс* ‘городник, садівник’ < magy. *kertész*. *Кертювий* melléknévi származék. – Csoppei 147: *кертъ*, Lizanec 1976: 602 – *керт*, *керта*, *кирт’*. Vö. Udvari 429, Dezső 68;

кетефик (китифик) ‘уздечка’ < magy. *kötőfék* (< a *köt-* előrész ősi örökség a finnugor korból, TESz 2: 626–7): Вер на коня *кетефик* – Čori 21. – Lizanec 1976: 602 – *кетефік*, *кетифік*, *кефетік*, *китифік*;

кетрец ‘хлівець’ < magy. *ketrec* (< szlovák, TESz 2: 474–5): Загнав свиню в *кетрец* і там запер – Čori 21. *Кетрецьный* ‘хлівцевий’ melléknévi származék. – Lizanec 1976: 602 – *кётрец*. Vö. Kniezsa 297;

кефа ‘щітка’ < magy. *kefe* (< oszmán-török, TESz 2: 422–3): То была *кефа* на плаття – Čori 22. *Кефочка* kicsinyített alak. *Кефований* melléknévi származék; *кефовати* igealak. – Csoppei 147: *кефа*, Lizanec 1976: 602 – *кефа*;

кечкалабы ‘пристрій сохи для пилення дров’ < magy. *kecskeláb* (összetett szó: *kecske* < török, TESz 2: 420, *láb* < bizonytalan eredetű, TESz 2: 698): Поклала сягвое древо на *кечкалабы* й почали го ризати дворучнов пилов – Čori 22. – Lizanec 1976: 602 – *кечкалаба, кечкулаб, кечкелáбы, кéчки*;

кешервешный ‘жалюгідний, жалісний: 1) вигляд, погляд, 2) життя, світ’ < magy. *keserves* (< a szócsalád tagjai származékszók, *keser* alapszó ősi örökség az ugor korból, TESz 2: 467–8): Мав усталюй, *кешервешный* вид – Čori 22. *Кешервешно* ‘жалюгідно, жалісно’ határozói származék. – Csoréi 147: *кешервешный*, Lizanec 1976: 602 – *кешёрвешный*. Vö. Udvari 429;

кинъешный ‘запещений, вибагливий’ < magy. *kényes* (< szóhasadás eredménye: a *kéj* szó elkülönült változata, TESz 2: 445): Не їв хоть што: дуже був *кинъешный* до вшиткого – Čori 22. – Lizanec 1976: 603 – *кійн’ешный*. Vö. Udvari 429;

ківаншак ‘бажання, жадання’ < magy. *kívánság* (< ismeretlen, TESz 2: 500): Поісти смачно бананўв – то був його *ківаншак*. – Čori 23. *Ківановати* igei alak, *ківаношный* melléknévi származék. Мож *ківановати* хоть што, лем не вшитко збудеся – ио. 23. – Lizanec 1976: 603 – *ківаншат*. Vö. Dezső 69;

кільтованя, кільтовшак ‘витрачання, витрати’ < magy. *költség* (< származékszó: a *kel* igéből alakult műveltető *-t* képzővel, TESz 2: 607): Мулатованя – не без *кільтованя* – Čori 23. *Кільтовати* igealak. – Lizanec 1976: 603 – *кел’товáти, кел’тувáти, кил’товáти, ESUM 2: 421: кельтувати, Udvari 429: кільтуватися*. Vö. Dezső 68: ‘anyagilag kiadással járó’;

кїп(ом) ‘чином’ < magy. *képpen* (< ótörök, TESz 2: 447–8): Интересно, якїм *кїпом* думаш ото вшитко зробити? – Čori 24. Vö. Hrinčenko 2: 245, Dezső 69;

кїрандулаш ‘екскурсія, прогулка’ < magy. *kirándulás* (< összetett szó: az irányjelölő *ki-* igekötő és a *rándul* ige kapcsolatából forrt össze, TESz 2:

494–5): Збиралася из цімборашками на недільный кірандулаш у природу – Čori 24. – Lizanec 1976: 604 – *кірандулаш*;

кіфлик ‘рогалик’ < magy. *kifli* (< *bajor-osztrák*, TESz 2: 485): Купив собі *кіфлик* и смачно го їв. – Čori 24. А *кіфличок* kicsinyített alak; *кіфликовий*, *кіфличковий* melléknévi származékok. – Lizanec 1976: 604 – *кіфлик*;

кішасоня ‘панна’ < magy. *kisasszony* (< *alán*, TESz 1: 189): До нього пудыйшла якась *кішасоня*. – Čori 24. А *кішасонька* kicsinyített alak; *кішасоньчик*, *кішасонин* birtokos. – Csopai 148: *кишасоня*, *кишасонька*, *кишасонка*, *кишасоня*, Lizanec 1976: 604 – *кішасон’а*, *кішасон’ка*. Vö. Udvari 429;

кішкерт ‘квітник’ < magy. *kiskert* (< származékszó, TESz 2: 463–4): У долинных селах майже перед каждов хыжов уд улици быв *кішкерт*. – Čori 24. *Кішкертovýй* melléknévi származék. – Csopai 148: *кишкертъ*, Lizanec 1976: 604 – *кішкерт*, *кішкир’т’*. Vö. Udvari 429;

Клара ‘ім’я Клара’ < magy. *Klára* (női név): *Кларіка* готовилась до першої сповіди. – Čori 26. *Кларіка* kicsinyített alak, *Кларин*, *Кларічин* birtokos melléknév;

ковач ‘коваль’ < magy. *kovács* (< szláv, valószínűleg déli szláv, TESz 2: 597–8): Добрый *ковач* – людям спомогач. – Čori 33. *Ковачовати* igealak. – Csopai 151: *ковачъ* (nem jelöli kurzívummal mint magyar kölcsönszót). Vö. Hrinčenko 2: 260;

ковдош ‘жебрак’ < magy. *koldus* (< a szócsalád tagjai valószínűleg származékszavak, TESz 2: 524): *Ковдош* из протягнутов руков ходить, їсти просить. – Čori 33. *Ковды*, *ковдоство* ‘жебрацтво’ < magy. *koldusság*; *ковдошка* nőnemű főnév; *ковдошня* gyűjtő; *ковдоськый* melléknévi származék. – Csopai 151: *ковдошь*. – Lizanec 1976: 604 – *кô’вдош*, *кô’вдуш*. Vö. Kniezsa 273, ESUM 2: 482, Udvari 429, Dezső 70–71;

коврош ‘церковний хор’ < magy. *kórus* (< latin, TESz 2: 584): Хлопцы в церкви любили йти на *коврош*... – Čori 33–4. *Коврошныйй* melléknévi származék;

кондаш ‘свинар’ < magy. *kondás* (< ismeretlen eredetű, TESz 2: 546): Нанявся в селі *кондашом*. – Čori 43. *Кондашшми* igealak. – Lizanec 1976: 604 – *кóндаш*;

коргаз ‘лікарня’ < magy. *kórház* (< a *kór*- előtagú összetett szavak első eleme a ‘beteg, betegség’ jelentésű *kór*, TESz 2: 568): Єнно око його на *коргаз*, а другое – на теметїв. – Čori 49. *Коргазный* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 605 – *кóргаз*. Vö. Udvari 429;

кормань ‘кермо’ < magy. *kormány* (< déli szláv, TESz 2: 576): Шофер не выпускав *кормань* из рук. – Čori 51. *Корманьош* ‘кермовий’ < magy. *kormányos*; *корманьовати* igealak. – Lizanec 1976: 605 – *кô’рман’*. Vö. Kniezsa 282;

Корчі ‘чоловіче ім’я’ < magy. *Karcsi*: *Корчі* Михайлович був извісним баритоном у хорі Закарпатської філармонії. – Čori 53. *Корчіко* kicsinyített alak;

корчмарош ‘корчмар’ < magy. *kocsmáros* (< szláv, TESz 2: 515): За жидївочков Блімоа зачав ходити молодой *корчмарош*. – Čori 53. *Корчмарошка* nőnemű főnév. – Csoppei 151: *корчмарошъ*, Lizanec 1976: 605 – *корчмáрош*. Vö. Kniezsa 280;

корчоля ‘ковзани’ < magy. *korcsolya* (< ismeretlen eredetű, TESz 2: 571–2): Хлопчик заплакав, бо його зроблена из дерева *корчоля* зломилася. – Čori 53. *Корчолы* gyűjtő; *корчольованя* ‘ковзаня’ < magy. *korcsolyázás*; *корчольовати* igealak. – Lizanec 1976: 605 – *кôрчô’л’i*, *tôрчô’л’i*, *кôршô’л’i*. Vö. Kniezsa 865;

коршїв ‘корчага’ < magy. *korsó* (< valószínűleg szlovák, TESz 2: 673): Ишли в природу на отдых и несли з собов *коршїв* черленого вина. – Čori 53–4. *Коршївля* kicsinyített alak. – Lizanec 1976: 606 – *кôршів*, *кôршїв’* (в), *кôршів’* (в), *кôршівл*, *кôршівл*. Vö. Hrinčenko 2: 289, Kniezsa 673;

косалїв ‘косовище’ < magy. *kaszáló* (< szláv, TESz 2: 400): *Косалїв* знаходився за селом межи ріков и грунков. – Čori 54. – Csorpei 151: *косалловъ*. Vö. Kniezsa 258, Dezső 71;

косташ, костош ‘їдець, їдок’ < magy. *kosztos* (< német, TESz 2: 589): Такого *косташа*, як лакатош, тажко было нагодовати... – Čori 55. *Косташка, костошка* nőnemű főnév. – Lizanec 1976: 606 – *костош*;

коцка ‘кубик’ < magy. *kocka* (< szláv, közelebről valószínűleg cseh, TESz 2: 511–2): 1) клітка – *kockás*: Глядала дытвакови їрку в *коцку*: – Čori 57. 2) прямокутний камінь – *négyszögletes kő*; 3) шматок цукру – *egy darab cukor*. *Коцкати* 1) ‘цокати’, 2) сваритися < magy. jelentésváltozás: *csapkod, vitatkozik*: *Коцкав* погарами – еден у другий. – уо. 57. *Коцкацукор* ‘цукор-рафінад’ < magy. *kockacukor*: Не было цукру-піску, то купив пачку *коцкацукру*. *Коцкований, коцковий* melléknévi származék; *коцковати* igealak. – Lizanec 1976: 606 – *коцкóвий цукор, кóцкоцукор*. Vö. Kniezsa 271, Dezső 69 (szerencsejátékban használatos);

кочіга ‘бричка’ < magy. *kocsi* (< magyar nyelvi fejlemény, TESz 2: 514–5): Горі селом, долі селом бігала *кочіга*. – Čori 57. *Кочія* ugyanaz, mint a *кочіга*; *кочішка* kicsinyített alak; *кочіш* ‘іздовий’ < magy. *kocsis*. – Csorpei 158: *кочига*. Vö. Kniezsa 859, Dezső 69;

кочоня ‘холодець’ < magy. *kocsonya* (< ismeretlen, TESz 2: 515–6): Газдыня зварила *кочоню* из свинської головы и лаб. – Čori 57. – Lizanec 1976: 606 – *кòчòн’а, кòдэс’òн’а*. Vö. Kniezsa 860, Udvari 430;

кошар ‘кіш, корзина’ < magy. *kosár* (< déli szláv, TESz 2: 586): Склала сливы у *кошар* – и на базар. – Čori 57. *Кошарик, кошарка* kicsinyített alakok; *кошарный* melléknévi származék. Vö. Hrinčenko 2: 296, Kniezsa 675;

коштоловати ‘пробувати на смак’ < magy. *kóstol* (< német, TESz 2: 587): Старший кухарь *коштоловав* пудряд усі страви. – Čori 57;

креденц ‘сервант-буфет’ < magy. *kredenc* (< német, TESz 2: 644): У хыжи быв *креденц*, де газдыня держала довжанкы з молоком. – Čori 60.

Креденцный melléknévi származék. – Csopei 160: *креденць*, Lizanec 1976: 606 – *креденц*;

крумпиль, крумпля ‘картопля’ < magy. *krumpli, burgonya* (< német, TESz 2.: 650–1): В громаді й печені *крумплі* добре смакувуть – Čori 65–б. А *крумпля* alapból már ruszin belső származék а *крумпляник* ‘картопляний хліб’ < magy. *burgonyából készült kenyér*; *крумплянка* ‘поле, місце, з якого зібрана картопля’ < magy. *burgonyatermesztő mező*; *крумпльобрания* féltükörszó; *крумпльовий* melléknévi származék; *браня* ‘szedés, gyűjtés’. – Lizanec 1976: 606 – *крóмпл’і, крұмпл’і, крómпил’, крұмпил’ крómпл’а*. Vö. Udvari 430, Dezső 71;

лаба ‘нога’ < magy. *láb* (< bizonytalan eredetű, TESz 2: 698): Скачучи, сторзовав собі ногу. Күн фіцнув го *лабов*. – Čori 75. *Лабанцы лабандош* rejoratív: Наслідив на торнацови своїими каляніми *лабанцями*. *Лабастый, лабастый* melléknévi származék. *Лабка, лабкы* kicsinyített alakok – uo. 76. *Лабсар(ы)* ‘голінка’ < magy. *lábszár*: Мав чоботы з высокими *лабсарами*. – Csopei 166: *лаба*, de csak ‘állat lába’ jelentésben, Lizanec 1976: 606 – *лаба*, de csak ‘állat lába’, illetve ‘asztalláb’ jelentésben, Lizanec 1976: 607 – *лабсáры, лабсáр, лансáр*. Vö. Hrinčenko 2: 337, Kniezsa 298, ESUM 3: 173, Udvari 430;

лабда, лапта, лобда, лопта ‘м’яч’ < magy. *labda* (< szláv, TESz 2: 701): Діти бавилися ряндянов *лабдов*. – Čori 75. *Лабданя, лобданя* ‘гра з м’ячем’ < magy. *labdázás*: ...Быв занятый *лабданьом*... – uo. 75. *Лапточка, лапдочка, лобдочка* kicsinyített alakok. *Лабдати, лапдати, лобдати, лоптати* igealakok. – Lizanec 1976: 608 – *лóбда, лáбда, лóпта*. Vö. Kniezsa 298, Dezső 72;

лабош(а) ‘кастрюля’ < magy. *lábás* (< bizonytalan, TESz 2: 698): У *лабоши* на шпорі штось ся варило. – Čori 76. *Лабоша, лабощик* kicsinyített alakok. – Csopei 166: *лабошь*, Lizanec 1976: 607 – *лабош*;

лавор ‘таз’ < magy. *lavór* (< ausztriai német, TESz 2: 729–30): Налляла у *лавор* воды... – Čori 76. *Лаворик, лаворчик* kicsinyített alakok. – Lizanec 1976: 607 – *лавор*;

лакатош, локотош ‘слюсар’ < magy. *lakatos* (< ófrancia, TESz 2: 709–10): Усі цураві відра, корыта й лабоші несли платати до *лакатоша* – Čori 76. – Csopei 167: *лакатошъ*, Lizanec 1976: 607 – *лакатош*. Vö. Kniezsa 876;

лампош ‘ліхтар’ < magy. *lámpás, lámpa* (< latin, TESz 2: 713–4): Коли затемна йшов у хлѹв, брав из собов и *лампош* – Čori 78. Átvitt értelemben 1) fej: Надавали му пйастухѹв по *лампошови* – уо. 78; 2) kék folt a szeme alatt: Навішали му *лампошѹв* попѹд очи – уо. 78. – Csopei 167: *лампашъ*, Lizanec 1976: 607 – *лампаш*, *лампош*, *ломпаш*. Vö. ESUM 3: 189, Udvari 430, Dezső 72;

ланц ‘ланцюг’ < magy. *lánc* (< bizonytalan eredetű, talán északi szláv jövevényszó, TESz 2: 714–5): По дворови бігав на *ланцови* пес – Čori 78–9. *Ланцик*, *ланцок* kicsinyített alakok; *ланцовый* melléknévi származék; *ланцити* igealak. – Csopei 167: *ланць*, Lizanec 1976: 607 – *ланц*. Vö. Hrinčenko 2: 343, Kniezsa 302, ESUM 3: 191–2, Udvari 430, Dezső 72;

ларма ‘шум, гамір’ < magy. *lárma* (< német, TESz 2, 725): Не встиг прийти, як почав робити *ларму* – Čori 79. *Лармованя* ‘шум, бешкетування’ < magy. *hangoskodás, szórakozás*; *лармовати* igealak. Vö. Udvari 430, Dezső 72;

легінь ‘парубок’ < magy. *legény* (< ismeretlen eredetű, TESz 2: 742): Быв *легінь*, а опстался лем тінъ – Čori 81. *Легінець*, *легіник*, *легінятко*, *легінько*, *легіньочок*, *легінча* kicsinyített alakok; *легінити*, *легіньовати* igealakok; *легінський* melléknévi származék – уо. 81–2. – Csopei 168: *легинь*, *лединь*, Lizanec 1976: 607 – *легін’*, *ледін’*. Vö. Hrinčenko 2: 350, ESUM 3: 209;

лекварь ‘повидло’ < magy. *lekvár* (< szlovák, TESz 2: 747): *Лекварь* варила в дворі у великих рийзовых котлах – Čori 83. *Лекварный* melléknévi származék, *лекварьовати* ‘варити повидло’ < magy. *lekvárt főz*: Переже всі жоны *лекварили*, што мали в саду сливы – уо. 83. – Csopei 169: *лекварь*, Lizanec 1976: 607 – *лэквар*. Vö. Hrinčenko 2: 353, Kniezsa 310, Udvari 430;

леленц ‘сиротинець’ < magy. *lelenc* (< ősi örökség a finnugor korból, TESz 2: 747): Крім своїх дітей, они держали в себе й єнного леленца – Čori 83. *Леленцүв* birtokos származék: *Леленцүв* живот – тысячи робот – ио. 83. – Lizanec 1976: 608 – *леленц*, de сиротинець ‘gyermekotthon’ jelentésben. Vö. Udvari 430;

ленча ‘сочевиця’ < magy. *lencse* (< déli szláv, TESz 2: 750): *Ленча* была його любимов стравов – Čori 84. *Ленчовый* melléknévi származék. – Csorpei 169: *ленча*. – Lizanec 1976: 608 – *лэнча*, *лінча*, *лánча*. Vö. Kniezsa 312;

лийтра ‘драбина’ < magy. *létra* (< német, esetleg szlovák közvetítéssel, TESz 2: 761): Обы улзли на дерево, припер *лийтру* – Čori 85. *Лийтровый* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 609 – *луйтра*, *л’ўтра*, *рўт’ла*;

лінгарь ‘балагур, бешкетник’ < magy. *tréfás* vagy *csavargó, semmirekellő ember* (< román eredetű, de a megfejtés egyes részei tisztázatlanok, TESz 2: 772–3): Нич *лінтар* робити не хотів, окрім того, що за дүвками ходив – Čori 89. *Лінтарити*, *лінтарьовати* igealakok, *лінтарня* gyűjtőnév. – Lizanec 1976: 608 – *лнтар’*, *лінтар’*, *лентар’*, *лингар’*. Vö. Kniezsa 880;

ловас ‘мисливець’ < magy. *lovász* (< ősi örökség az ugor korból, TESz 2: 777), de jelentésben eltér a magyar lovásztól, mivel *vadászként* használatos: Гринь був єдным из ліпших *ловасүв* у селі – Čori 93. *Ловачка* ‘мисливство’ < magy. *vadászat*: *Ловачка* была богатов на оленүв, медвідя и зайцүв. *Ловасити* igealak. – Lizanec 1976: 608 – *ловас*. Vö. Dezső 72;

ловгош ‘шпалери’ < magy. *lógó (redőny)* (< a szócsalád tagjai származék-szavak, TESz 2: 782): У долинных селах майже перед каждов хыжов був *ловгош* – Čori 93. *Ловгошный* melléknévi származék. – Csorpei 171: *ловгошь* < magy. *lógas*;

ловговати ‘прогулювати’ < magy. *lóg*: Іх знимали з работы и направляли на собраніє, а вүн *ловговав*. – Čori 93. *Ловгованя* főnévi képződmény: Матвій часто вдавався до *ловгованя* з урокув. ио. 93. – Lizanec 1976: 608 – *лóвгош*. Vö. Udvari 430;

локтона ‘жандармерія, казарма’ < magy. *laktanya* (< nyelvújítási összetett szó, TESz 2: 712): Жандаре ймили дезертира й повели з собов на *локтоню* – Čori 94. – Lizanec 1976: 608 – *локтón’а*;

лопош ‘уголовина’ < magy. *lapos* ‘sík terület’ (< származékszó; *lap* alapszava ősi örökség az uráli korból, TESz 2: 723): Спустилися з горы и пұшли *лопошом* у село – Čori 95. – Lizanec 1976: 608 – *лoпoш*;

лотр ‘пройдисвіт, негідник’ < magy. *lator* (< jövevényszó, de az átadó nyelv vitatott, TESz 2: 728–9): Спленталася з якимись *лотром* и щезла кудысь – Čori 96. Vö. Kniezsa 683, ESUM 3: 209, Dezső 72;

лугош ‘винорадна шпалера’ < magy. *lugas* (< ismeretlen eredetű, TESz 2: 799): *Лугош* був високий и рясный грезном – Čori 96. *Лугошый* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 608 – *лyгoш*. Vö. Kniezsa 319;

Магда, Магдалина ‘жіноче ім’я’ < magy. *Magda*: У нього была племйаниця *Магда* – Čori 102. *Магдалиночка, Магдочка* kicsinyített alak. – Csorpei 176: *Магдалина*;

майош ‘печінковий паштет’ < magy. *májás* (< ősi örökség az uráli korból, TESz 2: 818): Купила телячі майі й зробила з них *майош* – Čori 105. *Майошный* melléknévi származék. – Csorpei 177: *майoш*, Lizanec 1976: 609 – *майoшкa*;

мандула ‘мигдаль’ < magy. *mandula* (< olasz, TESz 2: 836): Видко было на шийи, як напухла му *мандула* – Čori 109. *Мандулка* kicsinyített alak. – Lizanec 1976: 609 – *манду́ли*;

марга ‘великорогата худоба’ < magy. *marha* (< bajor-osztrák, TESz 2: 845): *Марга* мирно мерензала в хліві – Čori 111. *Маргарь* ‘тваринник, пастух’ < magy. *marhapásztor*: Быв *маргарьом* при сільськүв череді. *Маржата, маржина, маржинка* kicsinyített alak ‘худібка-телята’ < magy. *borjú*; *маржинський* melléknévi származék. – Csorpei 179: *марга*, Lizanec 1976: 609 – *ма́рга*. Vö. Hrinčenko 2: 405, 406, Udvari 430, Dezső 73;

Матяш ‘чоловіче ім’я Матвій’ < magy. *Mátyás*: Мадярський король *Матяш* користувався уваженієм у подкарпатських русинув – Čori 116. *Матяшик* kicsinyített alak;

ментовати ‘р’ятувати’ < magy. *ment* (< származékszó, TESz 2: 890): Лишив ушитко й побіг *ментовати* дітину, што впала в ріку – Čori 120. – Lizanec 1976: 610 – *ментовати*, *мн’антувати*. Vö. Dezső 74;

меньоссоня ‘молода’ < magy. *menyasszony* (< összetett szó, TESz 2: 893): Жених прийшов за *меньоссоньов*, обы вести до церкви... – Čori 120. *Меньоссонька* kicsinyített alak. *Меньоссоньтанц* ‘танець молодої’ < magy. *menyasszonytánc*: Староста свадьбы оголосив, ош починаєся *меньоссоньтанц* – танець молодої. – уо. 120;

мештер ‘майстер’ < magy. *mester* (< vándorszó, TESz 2: 905): Иван-бачи був *мештером* на всі руки – Čori 124. *Мештершийт* ‘ремесло’ < magy. *mesterség*: Усе любив повторяти: тко добрый *мештершийт* має – тот голодним не буває – уо. 124. – Lizanec 1976: 610 – *мештер*. Vö. Kniezsa 888, ESUM 3: 456, Dezső 74 ‘magas rangú személy’ jelentésben is;

Мигаль ‘чоловіче ім’я Михайло’ < magy. *Mihály*: Кіть добрый *Мигаль* – и души не жаль – Čori 124. *Мигалько* kicsinyített alak. – Csorpei 184: *Мигаль*;

мийрег, мірег ‘злість, гнів, отрута’ < magy. *méreg* (< vitatott, TESz 2: 899): Чекав, доки го *мийрег* пройде – Čori 124. *Мийреговати*, *міреговати* ігеалак; *мийреговатый*, *мірегаиный*, *міреговитый* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 610 – *мийрег*, *мірег*, *Мирей*, Udvari 430: *мириг*;

мийтер ‘метр’ < magy. *méter* (< nemzetközi szó, TESz 2: 910): Уженився наш Митер и взяв жону за *мийтер*... (népi dalból) – Čori 124. *Мийтровый* melléknévi származék. – Lizanec 1976: 610 – *мийтер*;

Мікловш ‘чоловіче ім’я Миколай’ < magy. *Miklós*: Його приятель був місный маляр і звався *Мікловш* – Čori 127. *Мікловиш* kicsinyített alak;

міш-маш ‘щось упереміжку’ < magy. *mismás* (< német, TESz 2: 936): Попросив буфетчика, обы му зробив *миш-маш* – Čori 131. – Lizanec 1976: 610 – *мішмаш*;

мородийк ‘залишок’ < magy. *maradék* (< bizonytalan eredetű szócsalád, TESz 2: 841–2): Коли надыйшов у бовт, там уд товара обстався лем *мородийк*... Čori 142;

мулатловати ‘розважатися’ < magy. *mulat* (< származékszó, TESz 2: 973): Добре *мулатловати* за чужі гроші – Čori 142. *Мулотуат* ‘розваги’ < magy. *mulatság*: На роботу не вийшов, а на *мулотуат* прийшов. – uo.142. – Csopai 191: *мулатловати*, Lizanec 1976: 611 – *мулатловáти*, *мулатовáти*. Vö. Dezső 75;

мусай, мусайно ‘необхідно’ < magy. *muszáj* (< német, TESz 2: 981–2): Заставили го *мусайно* пристати до них – Čori 148. Vö. Udvari 430;

мушкатлик ‘пеларгонія (бот.)’ < magy. *muskátli* (< német, TESz 2: 979): У вызорах у неї цвіли плекані *мушкатлики* – Čori 149. – Lizanec 1976: 611 – *мушкáтлик*;

мушт ‘солодке, ще непереброжене вино’ < magy. *must* (< vándorszó, TESz 2: 980): Коли давлять вино, многі люблять посмаковати солодкым *муштом* – Čori 149. – Lizanec 1976: 611 – *мушт*.

IRODALOM

- Baleczky = Балецкий Э.: Венгерское *kert* в закарпатских украинских говорах. // Studia Slavica VI. Budapest, 1961. 247–265.
- Bárczi Géza – Benkő Lóránd – Berrár Jolán: A magyar nyelv története. Budapest, 1978.
- Bonkáló Sándor: Magyar elemek a rutén irodalomban. // Beke Ödön, Benedek Marcell, Turóczi-Trostler József szerk. Emlékkönyv Balassa Józsefnek. Budapest, 1934.42–45.
- Čori Jurij = Чорі Юрій: Словарь русинського языка. Ужгород, I. kötet 2001–2002, II. – 2003–2004, III. – 2004–2005, IV. – 2005–2006.
- Csopai László: Rutén–magyar szótár. Русько-мадярський словарь. Budapest, 1883.
- Dezső László: A XVI–XVIII. századi kárpátukrán nyelvemlékek magyar jövevényszavai. Budapest, 1989.

- ESUM = Етимологічний словник української мови. В 7 томах. Гол. ред. О.С. Мельничук, т. I–V. Київ, 1982–2006.
- Fedyušupes = Фединишинець В.: Перидное слово до 2-го тома *Словаря русинського языка*. Ужгород, 2003–2004.
- Chlanta = Хланта І. Літературне Закарпаття у ХХ столітті (Бібліографічний покажчик). Ужгород, 1995.
- Hrinčenko = Грінченко Б.: Словарь української мови. Зібрала редакція журналу „Киевская старина”. Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Б. Грінченко. I–IV. Київ, 1907–1909.
- Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai I–II. Budapest, 1955.
- Lizanec 1976 = Лизанец П. Н.: Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Budapest, 1976.
- Lizanec 2000 = Лизанец П. М.: Українсько-угорські мовні контакти. // Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000. 688.
- Markus V.: Hungarian loanwords. // Kubijovuč V. szerk. Encyclopedia of Ukraine. University of Toronto Press, 1988. 274–275.
- Oros = Орос В. І.: До питання українсько-угорських мовних взаємозв'язків. // Тезиси докладов и сообщения к Всесоюзной конференции по вопросам финно-угорского языкознания. Ужгород, 1963. 52–54.
- Rot Sándor: A nyelvek területi kapcsolatai. // A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája. Budapest, 2002.
- TESz = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–4. kötet. Budapest, 1967–1984.
- Udvari István: A ruszin (kárpátukrán)–magyar együttélés nyelvi tükröződése Dmitro Keselya: Hozzundragosi c. művében. // Szavak – nevek – szótárak. Írások Kiss Lajos 75. születésnapjára. Budapest, 1997. 423–436.
- Zoltán András: A magyar–szláv nyelvi érintkezések kezdetei és fázisai. // Életünk 6–7. Szombathely, 1996. 634–648.
- Zoltán András: Ukrán. // Fodor István főszerk. A világ nyelvei. Budapest, 1999. 1478–1491.

РЕЗЮМЕ

До вивчень міжмовних контактів на Закарпатті

У статті розглядаються питання угорсько-українських (русинських) міжмовних контактів на Закарпатті, а також показаний вплив угорської мови на лексичний склад *Словаря русинського языка* Юрія Чорі. Звертається увага на зворотні запозичення слов'янізмів в українських (русинських) говорах Закарпаття.